

Prof. univ. dr. Cristian Ionescu

Teoria generală a dreptului constituțional

**Drept constituțional
și instituții politice**

Studii universitare de licență anul I

Ediția a 2-a, revăzută și adăugită

Editura
Hamangiu
2025

TITLUL AL III-LEA. DREPTURILE ȘI ÎNDATORIRILE FUNDAMENTALE ALE CETĂȚENILOR

Capitolul I. Drepturile și libertățile publice

§1. Introducere

Problematika drepturilor și libertăților cetățenești are un caracter atât de universal și este atât de amplă și, totuși, atât de diversă de la o țară la alta, încât ea nu va înceta niciodată să fie obiect de studiu pentru lumea academică, societatea civilă și o preocupare pentru oamenii politici. Datorită focalizării atâtor interese de abordare, problematica drepturilor și libertăților cetățenești poate fi studiată, din punct de vedere teoretic, într-o manieră interdisciplinară și, totodată, transpusă la nivel constituțional de către adunările constituante.

Stipularea în constituții și garantarea reală a drepturilor și libertăților cetățenești rămân preocupări de prim ordin ale guvernanților din fiecare țară. Totodată, datorită amplitudinii și importanței universale a drepturilor omului, cele mai puternice și influente organizații internaționale, cu vocație mondială sau regională, au transpus în documente internaționale un ansamblu larg de drepturi și libertăți publice, care formează astfel, prin voința expresă sau consensul statelor membre ale organizațiilor respective, standarde și modele de reglementare la nivel național a diferitelor drepturi și libertăți publice.

Drepturile și libertățile cetățenești sunt garantate și apărute nu numai la nivel național, ci și la nivel internațional.

§2. Obiectivele principale și competențele temei

➤ Obiectivele principale ale temei:

- ✓ cunoașterea importanței problematicii drepturilor și libertăților fundamentale ale cetățenilor;
- ✓ definirea noțiunii de drepturi ale omului și de îndatoriri fundamentale ale cetățenilor;
- ✓ explicarea fundamentelor politice și ideologice ale drepturilor omului;
- ✓ cunoașterea diferențelor de conținut ale unor termeni utilizați în legătură cu drepturile omului;
- ✓ cunoașterea instrumentelor de apărare a drepturilor și libertăților cetățenești la nivel național și internațional.

➤ Competențele conferite:

- ✓ studenții vor cunoaște noțiunile și termenii legați de problematica drepturilor și libertăților cetățenești;
- ✓ studenții vor înțelege fundamentele politice ale raporturilor dintre stat și cetățean, datorită cărora în constituție sunt stipulate drepturi și îndatoriri fundamentale ale cetățenilor;
- ✓ studenții vor căpăta o perspectivă largă asupra reglementării drepturilor omului la nivel internațional;
- ✓ studenții vor avea la dispoziție metodele de studiere comparativă a drepturilor și libertăților cetățenești stipulate în diferite constituții;

- ✓ studenții vor cunoaște formele și instrumentele pentru apărarea drepturilor și libertăților cetățenești;
- ✓ studenții vor căpăta noțiunile necesare pentru elaborarea unor referate științifice sau expuneri pe marginea temei predate.

§3. Evoluția problematicii drepturilor omului

Dezvoltarea problematicii drepturilor și libertăților civice este, pe de o parte, o consecință firească a extinderii rolului statului și a evoluției sale în epoca contemporană, iar, pe de altă parte, rezultatul revendicărilor social-economice și politice ale păturilor sociale defavorizate.

La sfârșitul secolului al XVIII-lea și în secolul al XIX-lea, sub influența Declarației drepturilor omului și ale cetățeanului din 1789, s-a pus accentul aproape exclusiv pe **drepturile civile și politice**: egalitatea, libertatea de opinie și de gândire, libertatea credințelor religioase, dreptul la rezistență împotriva represiunii, dreptul la vot, de întrunire, de asociere, dreptul de proprietate particulară ș.a. Practic, problema drepturilor economice și sociale a îmbrăcat doar forma revendicărilor. În această etapă, drepturile și libertățile publice au fost instituționalizate, inițial în declarații și ulterior chiar în conținutul constituțiilor scrise, fiind astfel garantate de stat.

Conținutul drepturilor și libertăților publice nu a avut o întindere foarte mare; nici drepturile propriu-zise nu au fost în număr ridicat (Declarația din 1789 avea doar 17 articole, iar cea din 1793 35 de articole). Esența drepturilor marca ascensiunea socială și politică a burgheziei, interesată de înlăturarea formelor de dependență personală caracteristice feudalismului, a inegalității juridice între oameni și de crearea unor pârgii politice (sistemul electoral, forme de reprezentare națională ș.a.) care să îi permită accesul la putere în detrimentul nobilimii feudale conservatoare.

Conceptiile burgheziei privind drepturile omului au avut drept punct de pornire proclamarea egalității și libertății persoanei și revendicarea de a se reglementa prin lege **drepturile și libertățile cetățenești**, de a se stabili astfel un nou statut politico-juridic al persoanei^[1].

Încăpând cu cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea, în Europa se manifestă o mișcare socială tot mai largă pentru emanciparea economică a unor pături ale societății defavorizate. Sub presiunea mișcărilor muncitorești, guvernării din tot mai multe țări încep să facă concesii economice și sociale clasei muncitoare, sub forma acceptării revendicărilor sindicale ale acestora. Un rol important în acest sens l-au avut sindicatele din Anglia, Franța, Germania, precum și unele partide politice, de pildă, Partidul Laburist din Marea Britanie, partidele socialiste sau social-democrate din Franța, Germania, Italia și din alte țări europene. O tendință similară o întâlnim și în Statele Unite ale Americii.

Concesiile social-economice ale guvernărilor făcute muncitorimii organizate în sindicate puternice, ca și păturilor țărănești sunt legate și de preocuparea guvernărilor de a-și asigura suportul uman în tot mai dese războaie prilejuite de împărțirea sferelor de influență fie în Europa, fie pe alte continente.

După Primul Război Mondial, sub influența progresului economic și a diversificării generale a activităților mondiale (de stat și particulare), dar și ca o răsplată națională oferită combatanților supraviețuitori ai primei conflagrații mondiale și ca o recunoaștere a aspirațiilor acestora la o stare materială mai bună, în diferite constituții sunt proclamate anumite **drepturi economice și sociale**: dreptul la muncă, la salarizare corespunzătoare, la concediu, la securitatea muncii, la egalitatea socială, libertatea și asocierea sindicală, dreptul la grevă, dreptul la pensie etc. În acest fel, democrației politice i s-au asociat democrația economică și socială.

^[1] A se vedea, în acest sens, I. DÎACONU, *Drepturile omului*, Institutul Român pentru Drepturile Omului, București, 1993, p. 7.

După încheierea Celui de-Al Doilea Război Mondial, s-a pus un accent mai mare pe **drepturile economice și sociale**. Îndeosebi în doctrina constituțională marxistă s-a insistat foarte mult pe importanța covârșitoare a drepturilor cetățenești. Această concepție – justă în esența sa – a fost susținută și de numeroși politologi, juriști, diplomați, oameni politici occidentali^[1]. Din păcate, așa cum se știe, enunțul socialist al primatului drepturilor social-economice în statele de „democrație populară” nu a trecut prea departe de valoarea unei declarații solemne, dar negarantată^[2].

În ultimele decenii s-au conturat noi drepturi – așa-numite **drepturi de generația a III-a**: dreptul națiunilor sau popoarelor la autodeterminare, dreptul poporului de exploatare a bogățiilor naturale, dreptul la mediu, dreptul la nediscriminare rasială sau religioasă, dreptul la viață, dreptul la pace, dreptul la educație, drepturile specifice tinerilor, copiilor, persoanelor defavorizate sau cu dizabilități, dreptul cetățenilor aparținând unei minorități naționale la forme de dezvoltare și afirmare a personalității din perspectiva culturii și tradițiilor culturale, inclusiv a limbii materne în cadrul legal al statului în care locuiesc și conviețuiesc alături de populația majoritară ș.a.^[3]

Chiar din simpla enumerare a acestor drepturi se poate deduce că ele au indiscutabil o latură individuală, deși unele au un caracter colectiv (de exemplu, dreptul la pace, dreptul popoarelor la autodeterminare, dreptul la un mediu sănătos), iar altele sunt susceptibile de a se exercita individual sau în grup.

Un alt segment al problematicii drepturilor omului îl constituie protecția internațională a combatanților și civililor în războaie și alte conflicte armate, inclusiv protecția împotriva terorismului căruia îi cad victime persoane nevinovate^[4], precum și protecția internațională a drepturilor minorităților religioase^[5]. În decursul timpului – pornind de la considerente umanitare –, comunitatea internațională a adoptat și numeroase documente care condamnă actele prin care se afectează în orice fel ființa umană, care urmăresc degradarea fizică și psihică a omului, care produc suferințe fizice sau mentale ș.a.m.d. Este vorba despre documente și instrumente internaționale prin care se condamnă sclavia, actele de terorism și luarea de ostatici, consumul de stupefiante, traficul cu ființe umane și exploatarea prostituției semenilor, intoleranța religioasă și rasială, prin care se reglementează statutul refugiaților^[6].

Este interesant de subliniat că reglementarea constituțională a drepturilor și libertăților publice în secolele al XVIII-lea și al XIX-lea, care a urmat afirmării drepturilor omului în gândirea politică și în reflecțiile filosofice și umaniste din secolele al XVI-lea și al XVII-lea, a fost continuată, la rândul ei, de reglementarea la nivel internațional, prin acordul statelor, a drepturilor și libertăților civice. De remarcat este faptul că în toate documentele internaționale se regăsesc, practic, toate drepturile omului^[7].

În plus, s-au instituționalizat **structuri internaționale de promovare și cooperare a statelor în domeniul drepturilor omului**. Cadrul instituțional internațional este format din

[1] A se vedea, de pildă, G. GILDER, *Wealth and Poverty*, Basic Books Inc. Publishers, New York, 1981, p. 67.

[2] Pentru o privire de ansamblu asupra concepției socialiste române referitoare la drepturile omului, poate fi consultată lucrarea autorului I. RĂDULESCU, *Omni și drepturile umane în concepția și practica socială românească*, Ed. Politică, București, 1987.

[3] A se vedea, în acest sens, E.L. LUTZ, H. HANNAM, K.J. BURKE (eds.), *New Direction in Human Rights*, University of Pennsylvania, Philadelphia, 1989, p. 3-24.

[4] I. CLOȘCA, *Dreptul umanitar și noua ordine internațională*, Ed. Militară, București, 1978.

[5] J. DUFFAR, *La protection internationale des droits des minorités religieuses*, în *Revue du droit public et de la science politique en France et l'étranger* nr. 6/1995.

[6] A se vedea I. BROWNIE (ed.), *Basic Documents on Human Rights*, Clarendon Press, Oxford, 1981; Colectiv, *Drepturile omului în lumea contemporană*, Ed. Politică, București, 1983, p. 261-525; D.P. FORSYTHE, *Humanitarian Politics*, The Johns Hopkins University Press, Londra, 1977, p. 1-100.

[7] A se vedea „instrumentarul” internațional al drepturilor omului în I. DIACONU, *op. cit.*, p. 13-25.

organizațiile internaționale guvernamentale care au competență în această materie^[1]. Dintre aceste structuri, menționăm îndeosebi Organizația Națiunilor Unite, cu instituțiile sale specializate (Consiliul Economic și Social, Comisia pentru Drepturile Omului, Centrul pentru Drepturile Omului și, respectiv, Organizația Internațională a Muncii, Organizația Națiunilor Unite pentru Educație, Știință și Cultură), Consiliul Europei (în special Comisia Europeană a Drepturilor Omului și Curtea Europeană a Drepturilor Omului), Comisia Interamericană a Drepturilor Omului, Curtea Interamericană a Drepturilor Omului – ca organism autonom cu caracter jurisdicțional.

Mai menționăm că la nivel internațional s-au conturat și chiar instituționalizat anumite **standarde generale privind drepturile omului**. Acestea se regăsesc fie în documente internaționale cu vocație universală, cum sunt Declarația Universală a Drepturilor Omului adoptată de ONU la 10 decembrie 1948 și cele două Pacte internaționale adoptate în 1966 sau documentele adoptate de Consiliul Europei (Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale și protocoalele sale adiționale), fie în instrumente adoptate în reuniunile organizate în cadrul Conferinței pentru Securitate și Cooperare în Europa (de la Actul final al Conferinței semnat la 1 august 1975, până la Carta pentru Noua Europă adoptată la Paris în noiembrie 1991)^[2]. În decembrie 2000, Parlamentul European a anunțat adoptarea la Nisa (7-11 decembrie 2000) a Cartei drepturilor fundamentale a Uniunii Europene, care cuprinde 54 de articole.

§4. Fundamentele politice și juridice ale drepturilor și libertăților publice

Dacă în concepția revoluționară franceză din anul 1789 o declarație a drepturilor era considerată o barieră împotriva tiraniei guvernanților, o limitare a puterii acestora și, totodată, un mijloc de luptă a populației față de puterea tiranică, în epoca contemporană se estimează că exercitarea reală și efectivă a tuturor drepturilor este o condiție a **afirmării personalității și demnității individului ca ființă socială**, statul având datoria de a favoriza la maximum realizarea efectivă a acestor drepturi^[3]. Esența noii concepții privind în general problematica umanitară în lumea contemporană constă în situarea condiției social-economice și politice a individului în centrul preocupării statului. Potrivit acestei concepții, un drept proclamat într-o constituție rămâne o simplă declarație de principii dacă statul nu încredințează individului mijloace necesare realizării acestuia.

O importanță tot mai mare în fundamentarea teoriei drepturilor și libertăților publice o capătă – prin extensie – fundamentarea unor noi instrumente și metode de exercitare a acestora. Doctrina constituțională nu mai este astăzi preocupată în exclusivitate să găsească justificarea și legitimitatea drepturilor cetățenești, ci să contureze noi practici pentru extinderea câmpului lor de acțiune, precum și noi metode și instrumente ale exercitării și garantării lor. De altfel, și preocuparea guvernamentului privind problematica drepturilor omului s-a schimbat față de secolul al XVIII-lea și chiar față de începutul secolului XX.

Dacă inițial preocuparea guvernanților se reducea la proclamarea drepturilor în constituție, astăzi se caută noi căi constituționale și practic-politice (administrative) și chiar jurisdicționale pentru garantarea reală a dreptului de apărare al persoanei ale cărei drepturi au fost încălcate,

^[1] A se vedea tratarea pe larg a problematicii drepturilor la nivel instituțional în A. NĂSTASE, *Drepturile omului – religie a sfârșitului de secol*, Institutul Român pentru Drepturile Omului, București, 1992, p. 72-49.

^[2] A se vedea *Principalele instrumente internaționale privind drepturile omului, la care România este parte*, vol. I și II, Institutul Român pentru Drepturile Omului, București, 1999. În cadrul Organizației pentru Securitate și Cooperare în Europa au fost adoptate și unele declarații în domeniul respectării drepturilor omului.

^[3] A se vedea Ch. CADOUX, *Droit constitutionnel et institutions politiques*, Cujas, Paris, 1973, p. 197.

fie în fața instanțelor naționale^[1], fie internaționale (de exemplu, Curtea Europeană a Drepturilor Omului^[2]). Astfel, se admite posibilitatea ca cetățeanul unui stat ale cărui drepturi au fost încălcate să se adreseze unor organisme internaționale (Curtea Europeană a Drepturilor Omului)^[3].

Pe plan național se acordă o importanță deosebită rolului instanțelor judecătorești în apărarea valorilor cuprinse fie în declarațiile de drepturi (în statele unde acestea continuă să existe), fie în constituție^[4].

În legătură cu fundamentarea teoretică (filosofică) sau practic-politică (juridică, sociologică, politică) a drepturilor și libertăților publice s-au emis mai multe teorii. Dincolo de orice diferență între ele, aproape toate ajung la concluzia că **drepturile sunt inerente ființei umane, statul fiind dator să le recunoască, să le garanteze și să apere individul de orice violare a drepturilor sale**. Notă distonantă fac teoriile nihiliste, care converg spre negarea drepturilor fundamentale ca o consecință a calității lor de drepturi subiective^[5].

În ceea ce privește teoriile care susțin necesitatea apărării drepturilor omului, unele își trag sorgintea din dreptul natural^[6], iar altele din factorii sociali, cel mai important dintre aceștia fiind pactul social încheiat între popor și monarh^[7]. Atât școala dreptului natural, cât

[1] Art. 13 din Convenția pentru protecția drepturilor omului și a libertății fundamentale (adoptată în cadrul Consiliului Europei la Roma, la 4 noiembrie 1950) prevede că „Orice persoană, ale cărei drepturi și libertăți recunoscute de prezenta Convenție au fost încălcate, are dreptul să se adreseze efectiv unei instanțe naționale, chiar și atunci când încălcarea s-ar datora unor persoane care au acționat în exercitarea atribuțiilor lor oficiale”.

[2] Curtea Europeană a Drepturilor Omului se compune dintr-un număr de judecători egal cu cel al Înalțelor Părți Contractante, aleși de Adunarea Parlamentară cu majoritatea de voturi exprimate, de pe o listă de trei candidați prezentată de fiecare Înalță Parte Contractantă. Pentru examinarea cauzelor aduse în fața ei, Curtea își desfășoară activitatea în complete formate din judecător unic, în comitete de 3 judecători, Camere de 7 judecători și Marea Cameră, constituită din 17 judecători. Competența Curții cuprinde toate cauzele care privesc interpretarea și aplicarea Convenției europene a drepturilor omului și a protocoalelor sale. A se vedea și D. GOMIEN, *Short Guide to the European Convention on Human Rights*, Council of Europe, Strasbourg, 1991; C.L. POPESCU, *Protecția internațională a drepturilor omului. Surse, instituții, proceduri*, Ed. All Beck, București, 2000, p. 5-16; T. CORLĂȚEAN, *Protecția europeană și internațională a drepturilor omului*, Ed. Universul Juridic, București, 2015, p. 95-165.

[3] Curtea poate fi sesizată printr-o cerere de orice persoană fizică, orice organizație neguvernamentală sau orice grup de particulari care se pretinde victimă a unei încălcări de către una dintre Înaltele Părți Contractante a drepturilor recunoscute în Convenția europeană a drepturilor omului sau în protocoalele sale. A se vedea, pentru detalii, J.FR. RENUCCI, *Tratat de drept european al drepturilor omului*, Ed. Hamangiu, București, 2009, p. 4-61; M. UDROIU, O. PREDESCU, *Protecția europeană a drepturilor omului și procesul penal român. Tratat*, Ed. C.H. Beck, București, 2008, p. 1-56.

[4] A se vedea, de pildă, D.J. BODENHAMER, J.W. ELY, JR. (eds.), *The Bill of Rights in Modern America: After 200 years*, Indiana University Press, Indianapolis, 1993, p. X.

[5] A se vedea J. MORANGE, *Libertés publiques*, P.U.F., Paris, 1985, p. 56-68.

[6] A se vedea A. ESMEIN, *Éléments de droit constitutionnel*, Sirey, Paris, 1909, p. 478; V.D. ZLĂTESCU, I. MOROIANU ZLĂTESCU, *Repere pentru o filosofie a drepturilor omului*, Institutul Român pentru Drepturile Omului, București, 1996, p. 21-35.

[7] Această teorie a fost ingenios fundamentată de J. LOCKE în *Essay on Civil Government*, de CH. WOLFF în *Jus naturae*, de W. BLACKSTONE în *Commentaries on the Laws of England* și de J.J. ROUSSEAU în *Contractul social*. Deși doctrina contractului social s-a format îndeosebi începând cu secolul al XVI-lea, ideea pactului a fost inițiată în filosofia greacă. Astfel, lui Epicur îi sunt atribuite următoarele maxime: „Justiția naturală este un contract între oameni cu scopul de a nu se vătăma unii pe alții și a nu fi vătămați de alții”. „Nu există o justiție absolută, ci numai un contract încheiat între oameni, din oarecare teritorii, în relațiile lor reciproce, pentru a nu vătăma și a nu fi vătămați” (a se vedea D. LAETRIOS, *Despre viețile și doctrinele filosofilor*, Ed. Academiei, București, 1963, p. 505; G. ȘERBAN, *Introducere în teoria contractului social*, Ed. Europolis, Constanța, 1996, p. 91).

și teoriile de sorginte socială susținute încă în secolul al XVII-lea sunt astăzi revitalizezate, inspirând unii autori contemporani^[1].

Este necesar să subliniem că natura juridică a drepturilor și libertăților fundamentale este unanim acceptată (înțelegem aici termenul de „natură juridică” în sensul de esență a dreptului). Diferă doar argumentele aduse în favoarea sa.

Fundamentarea instituției drepturilor și libertăților publice poate fi făcută și din punct de vedere politic. Astfel, individul este componenta, figura centrală a cetății (polis), de care este legat social, economic, militar, politic, cultural prin raporturi de cetățenie.

Ca *zoon politikon*, individul nu își mai aparține lui însuși, ci în același timp aparține și cetății. **Viața și activitatea individului presupun legătura sa directă și permanentă cu statul.** Această legătură este bivalentă, în sensul că individul este obligat să se supună comandamentelor stabilite de stat, primind în schimb anumite drepturi și libertăți de care se bucură într-un regim de egalitate, libertate și echitate, beneficiind, totodată, și de un drept de recurs împotriva actelor samavolnice ale autorităților publice care i-ar încălca drepturile garantate de cetate. La rândul său, statul, primind prerogativele puterii suverane a poporului, beneficiază de sprijinul său și, în acest fel, puterea sa de comandă și dominație este legitimă.

Într-o statistică matematică se poate spune că fiecare individ reprezintă o părticică dintr-un întreg nedefinit, care este populația. Aceasta reprezintă, la rândul ei, un element constitutiv al statului. Ca atare, din punct de vedere politic, **drepturile fiecărui cetățean decurg din calitatea acestuia de component individualizat al populației.** Astfel, fiecare membru al populației este un membru constitutiv – la scară individuală – al statului. Sigur, nu poate fi trasă de aici concluzia că, de vreme ce individul concurează la formarea unui element constitutiv al statului, și-ar acorda singur drepturi în virtutea calității sale de „verigă” celulară a statului.

Între populație și stat ca atare se nasc raporturi politice din care rezultă și drepturile indivizilor. De asemenea, drepturile publice au la bază puterea suverană a poporului – categorie socială și, totodată, politică –, ce este compus din indivizi între care există anumite legături. **Constituția transpune legătura politică dintre stat și individ în instituția juridică a cetățeniei, conferind astfel drepturilor un fundament juridic.** Pe o asemenea linie de gândire, se poate spune că fundamentele politice și juridice ale drepturilor și libertăților se topecsc în raporturile de cetățenie, care devin baza lor politico-juridică.

„Realizarea” drepturilor recunoscute în constituție presupune, pe de o parte, obligația statului de a stimula progresul economic al societății, pentru ca astfel cetățeanul să beneficieze de condițiile materiale corespunzătoare exercitării drepturilor ce îi sunt recunoscute în legea fundamentală, iar, pe de altă parte, obligația statului de a se ocroti juridic, de a apăra drepturile cetățenilor și de a sancționa încălcarea lor. Acest „aranjament” al statului – pe care, de altfel, și l-au asumat toate statele contemporane – relevă însă un mare adevăr: statele în mod benevol acordă întregului ansamblu al drepturilor și libertăților cetățenești o valoare constituțională indiscutabilă^[2].

55. Noțiunea de drepturi și libertăți publice

Preocuparea pentru fundamentarea teoretică a naturii sau esenței drepturilor și libertăților de care beneficiază, într-un cadru național, social-economic și politic, cetățenii unui stat – și nu

^[1] Renașterea dreptului natural este prezentată din perspectiva teoriilor susținute, între alții, de autorii francezi Jean Dabin și Paul Roubier, de I. DELEANU în *Drept constituțional și instituții politice*, vol. I, București, 1991, p. 60-62. A se vedea și T. DRĂGANU, *Drept constituțional și instituții politice. Tratat elementar*, vol. I, Ed. Lumina Lex, București, 1998, p. 151.

^[2] A se vedea, în acest sens, CH. DEBBASCH, J. BOURDON, J.M. PONTIER, J.C. RICCI, *Droit constitutionnel et institutions politiques*, Economica, Paris, 1983, p. 72.

numai ei – s-a împletit cu preocuparea pentru definirea noțiunii de drepturi fundamentale. Facem precizarea că, deși se intersectează în multe privințe, natura juridică a drepturilor fundamentale nu se confundă cu noțiunea de drepturi fundamentale.

Natura juridică a drepturilor fundamentale pune în evidență îndeosebi, după caz, baza naturală, politică, socială sau contractuală a drepturilor, cu alte cuvinte, explică fundamentele acestora, fixează drepturile în raport cu alte valori ocrotite de stat și în primul rând cu statul și individul.

Noțiunea de drepturi fundamentale este, în opinia noastră, o categorie a științei juridice care desemnează în primul rând conținutul acestora și le fixează în raport cu celelalte drepturi legale și contractuale de care beneficiază un individ ca persoană fizică^[1]. Din acest punct de vedere, concluzia unanimă a teoreticienilor este că **drepturile fundamentale ale omului sunt drepturi subiective**, în temeiul cărora titularii lor pot să desfășoare o anumită conduită și să ceară altora desfășurarea unei conduite corelative dreptului lor, sub sancțiunea prevăzută de lege, în scopul valorificării unui interes personal și legitim^[2].

Fiind drepturi subiective, drepturilor fundamentale le corespunde **obligația corelativă a statului și a autorităților publice**, în general a tuturor celorlalte subiecte de drept, **de a le respecta și de a nu le încălca**.

Caracterul fundamental al drepturilor decurge din importanța lor socială, din caracterul politic al raporturilor de cetățenie din care își trag sorgintea și, nu în ultimul rând, din faptul că sunt cuprinse în legea fundamentală a statului. Ocrotirea și garantarea juridică (constituțională) a drepturilor fundamentale sunt vitale pentru statutul civic al individului, fiind esențiale pentru viața și demnitatea acestuia.

Deși drepturile fundamentale sunt vitale pentru condiția individului, **exercițiul unora dintre ele poate fi restrâns temporar, în anumite condiții**. Facem precizarea că, într-o asemenea ipoteză, nu se restrâng sau nu se suspendă drepturile ca atare, ci doar exercitarea lor. Restrângerea exercițiului trebuie prevăzută de însăși constituție, să fie limitată în timp, proporțională cu motivele care o justifică și impusă de circumstanțe excepționale stabilite expres^[3].

O ultimă precizare se impune în legătură cu diferitele formulări pentru instituția drepturilor cetățenești. Astfel, chiar în documente și instrumente internaționale, în texte constituționale sau ale unor legi organice ori ordinare, în alte acte normative, în doctrina de specialitate se folosesc denumiri cum ar fi „drepturile omului”, „drepturile și libertățile fundamentale”, „drepturile și libertățile cetățenești”, „drepturile și libertățile publice” ș.a. Multitudinea de denumiri nu afectează substanța drepturilor și nu operează deosebiri calitative între ele. Când folosim sintagma „drepturi și libertăți cetățenești”, ne referim la drepturile și libertățile înscrise în constituția unui stat.

[1] „Prin noțiunea de drepturi fundamentale cetățenești se desemnează acele drepturi ale cetățenilor care, fiind esențiale pentru dezvoltarea materială și intelectuală a acestora, precum și pentru asigurarea participării lor active la conducerea statului, sunt garantate de însăși Constituția” (T. DRĂGANU, *op. cit.*, p. 151).

[2] I. DELEANU, *op. cit.*, p. 63.

[3] Art. 53 din Constituția României prevede: „(1) Exercițiul unor drepturi sau al unor libertăți poate fi restrâns numai prin lege și numai dacă se impune, după caz, pentru: apărarea securității naționale, a ordinii, a sănătății ori a moralei publice, a drepturilor și a libertăților cetățenilor; desfășurarea instrucției penale; prevenirea consecințelor unei calamități naturale, ale unui dezastru ori ale unui sinistru deosebit de grav. (2) Restrângerea poate fi dispusă numai dacă este necesară într-o societate democratică. Măsura trebuie să fie proporțională cu situația care a determinat-o, să fie aplicată în mod nediscriminatoriu și fără a aduce atingere existenței dreptului sau a libertății”.

§6. Clasificarea drepturilor și libertăților publice

În ceea ce privește clasificarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, se consideră, mai mult din motive metodologice, de încadrare tipologică, că acestea pot fi cuprinse în două mari categorii principale: **drepturi și libertăți civile și politice**, respectiv **drepturi social-economice și culturale**. Aceștia li se adaugă așa-numitele **drepturi de solidaritate** care formează generația a III-a^[1].

O asemenea clasificare a drepturilor cetățenești pare, la prima vedere, justificată, deoarece reflectă apariția lor cronologică. Înseși documentele internaționale de o importanță fundamentală, cum ar fi Declarația Universală a Drepturilor Omului adoptată de ONU la 10 decembrie 1948, cele două Pacte privind drepturile civile și politice și, respectiv, drepturile economice, sociale și culturale, reflectă această clasificare, la fel și Convenția europeană a drepturilor omului și Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene.

Constituțiile statelor lumii nu stabilesc însă încadrări categoriale ale drepturilor cetățenești. De altfel, între drepturile și libertățile omului nu se face nicio deosebire de valoare juridică. Mai mult, se consideră că numai garantarea reală a tuturor drepturilor permite afirmarea plină a personalității și demnității umane. Între drepturile cetățenești există, așadar, o strânsă și dialectică intercondiționare. Garantarea unor drepturi și ignorarea sau încălcarea altora sunt conduite de guvernare ireconciliabile.

Clasificarea drepturilor și libertăților cetățenești în cele două categorii principale, la care se adaugă egalitatea, inviolabilitățile și „drepturile garanții”, a fost clasificarea predilectă a doctrinei constituționale române^[2]. În unele lucrări recente de drept constituțional, drepturile cetățenești sunt analizate ca „**drepturi și libertăți exercitate individual sau personal**”: dreptul la viață, dreptul la cetățenie, dreptul la siguranță individuală, protecția vieții private, libertatea domiciliului și inviolabilitatea lui, secretul corespondenței, dreptul la liberă circulație – toate grupate într-o subcategorie de „drepturi și libertăți care ocrotesc persoana și viața ei privată” –, dreptul persoanei de a dispune de ea însăși, libertatea gândirii, libertatea cuvântului, libertatea presei, dreptul la învățătură, libertatea conștiinței, drepturile electorale, dreptul de petiționare, dreptul la asigurarea sănătății, dreptul persoanei de a întemeia o familie, dreptul la muncă sau la libertatea muncii, dreptul la securitate socială, dreptul la odihnă, libertatea sindicală, dreptul la grevă, dreptul de proprietate, dreptul de moștenire, libertatea comerțului și a industriei – grupate în subcategoria „drepturilor și libertăților care ocrotesc realizarea opțiunilor persoanei la viața ei și la viața socială”. Alături de categoria menționată sunt analizate „**libertățile exercitate în grup**”: libertatea de asociere, libertatea de reuniune, libertatea manifestațiilor^[3].

§7. Noțiunea de îndatoriri fundamentale ale cetățenilor

În cea mai simplă logică juridică, nu există drepturi fără îndatoriri^[4]. Acest principiu universal al ordinii juridice este respectat și în ceea ce privește raporturile dintre drepturile și îndatoririle fundamentale. Astfel, este unanim admis că nu este permis (în sensul echității sociale) să beneficiezi doar de drepturi, fără a-ți asuma și anumite îndatoriri.

În cazul drepturilor cetățenești, titularul acestora este îndreptățit să pretindă statului să îi garanteze și să îi respecte anumite drepturi. Dreptului cetățeanului de a pretinde statului o

[1] A se vedea T. CORLĂȚEAN, *op. cit.*, p. 57.

[2] N. PRISCA, *Drept constituțional*, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1972, p. 217-238.

[3] I. DELEANU, *op. cit.*, p. 77-88.

[4] A se vedea, în acest sens, T. DRĂGANU, *op. cit.*, p. 65.

anumită conduită îi corespunde obligația statului de a se conforma. Statul deține, la rândul său, dreptul să îi ceară individului/cetățeanului să respecte anumite îndatoriri.

Și într-un caz, și în altul, ne găsim în fața unor raporturi de drept public. În ceea ce privește îndatoririle fundamentale, trebuie observat că **numai statul este îndreptățit să ceară cetățeanului să respecte anumite îndatoriri**, după cum **numai cetățeanul are dreptul să pretindă statului recunoașterea și garantarea drepturilor sale fundamentale**.

Titularul îndatoririlor fundamentale este fiecare cetățean. La baza stabilirii îndatoririlor fundamentale este așezat – la fel ca în cazul drepturilor – raportul politic de cetățenie. Conținutul și obiectivul principal al îndatoririlor fundamentale sunt diverse, fiecare stat stabilind, în funcție de realitățile și cerințele sociale existente la un moment dat, îndatoririle fundamentale ale cetățenilor.

Lectura oricărei constituții moderne relevă că statul nu este unicul beneficiar al respectării îndatoririlor fundamentale. În ultimă instanță, beneficiar este tot cetățeanul. Aceasta, deoarece respectarea de către cetățeni a îndatoririlor lor fundamentale permite statului să acționeze pentru înfăptuirea „binelui comun”, a interesului general. Există însă și anumite situații când beneficiarii direcți ai respectării unor îndatoriri fundamentale pot fi cetățenii înșiși, fără mijlocirea statului. Ne referim, în acest caz, la îndatorirea cetățenilor de a-și exercita drepturile și libertățile constituționale cu bună-credință, fără să încalce drepturile și libertățile celorlalți (art. 57 din Constituția României).

Mai trebuie menționat că în constituție sunt prevăzute unele îndatoriri fundamentale care nu se adresează exclusiv persoanelor fizice. Avem, de pildă, în vedere îndatorirea de a respecta constituția și legile țării, plata taxelor și impozitelor.

Putem conchide că **prin noțiunea de îndatoriri fundamentale se înțelege ansamblul îndatoririlor cu caracter fundamental pe care statul le stabilește în constituție pe seama cetățenilor săi**. Două concluzii decurg din acest enunț:

- a) nu este vorba despre orice fel de îndatoriri, ci doar despre acelea care au un caracter fundamental, esențial sau vital pentru însăși existența statului și asigurarea ordinii social-politice și legale;
- b) îndatoririle fundamentale trebuie înscrise în constituție. Orice alte obligații legale ce ar reveni cetățeanului nu întrunesc caracterul constituțional dacă nu sunt incluse în constituție.

Întrebări pentru dezbateri tematice

1. Care sunt deosebirile dintre Magna Charta din 1215 și Declarația drepturilor omului și ale cetățeanului din 1789?
2. Comentați art. 4 din Declarația drepturilor omului și ale cetățeanului: „Libertatea constă în a putea face tot ceea ce nu vatămă altuia; astfel, exercițiul drepturilor naturale ale fiecărui om nu are limite decât acelea care asigură celorlalți membri ai societății folosința aceluiași drepturi. Aceste limite nu pot fi determinate decât prin lege”. Comparați textul citat cu art. 57 din Constituția României.
3. Comparați art. 12 din Declarația drepturilor omului și ale cetățeanului („Garanția drepturilor omului și ale cetățeanului necesită o forță publică; această forță este deci instituită în folosul tuturor, și nu pentru utilitatea particulară a celor cărora le este încredințată”) cu art. 2 din Constituția României.
4. Grupați drepturile și libertățile cetățenești garantate de Constituția României în una dintre categoriile indicate în curs.

Lecturi suplimentare

1. GEORGE ALEXIANU, *Curs de drept constituțional*, vol. III, partea a doua, Ed. Casa Școalelor, 1938, p. 150-133;

2. ION DELEANU, *Drept constituțional și instituții politice. Tratat*, vol. I, Ed. Europa Nova, București, 1996, p. 126-193;
3. TUDOR DRĂGANU, *Drept constituțional și instituții politice. Tratat elementar*, vol. I, Ed. Lumina Lex, București, 1998, p. 151-191;
4. STÉPHANE RIALS, *Declarația drepturilor omului și ale cetățeanului*, Ed. Polirom, Iași, 2002;
5. MARCEL GAUCHET, *Revoluția drepturilor omului*, Ed. Trei, București, 2004.

Texte pentru analiză și dezbateri

1. Declarația de independență a Statelor Unite (adoptată în unanimitate de Congres, la 4 iulie 1776, la Philadelphia)^[1]

Când, în cursul evenimentelor umane, devine necesar pentru un popor să dizolve legăturile politice care l-au atașat de un altul și să-și asume între puterile Pământului o poziție independentă și egală, la care legile naturii și ale Creatorului naturii îi dau dreptul, respectul datorat opiniei umanității îl obligă să declare cauzele care îl determină să se apere.

Considerăm ca evidente prin ele însele adevărurile următoare: toți oamenii sunt creați egali; ei sunt înzestrați de Creator cu anumite drepturi inalienabile; printre aceste drepturi se află viața, libertatea și căutarea fericirii.

Guvernele sunt stabilite pentru a garanta aceste drepturi, iar justa lor putere emană din consimțământul guvernaților. De fiecare dată când o formă de guvernământ devine distrugătoare pentru acest scop, poporul are dreptul să o schimbe sau să o abolească și să instituie un nou guvern, bazându-l pe principiile și organizându-l în forma care îi vor părea cele mai potrivite pentru a-i conferi siguranța și fericirea.

Prudența învață, într-adevăr, că guvernele stabilite de mult timp nu trebuie să fie schimbate din motive neînsemnate și trecătoare și experiența tuturor timpurilor a arătat, într-adevăr, că oamenii sunt mai dispuși să tolereze rele suportabile decât să-și facă dreptate ei înșiși abolind formele cu care sunt obișnuiți. Dar când o suită lungă de abuzuri și depozitare neautorizată și ilegală de drepturi, tinzând invariabil la același scop, dovedește intenția de a-i supune despotismului absolut, este dreptul lor, este îndatorirea lor să respingă un astfel de guvern și să asigure noi garanții securității viitoare. Astfel a fost suferința răbdătoare a acestor Colonii și aceasta este astăzi necesitatea care le forțează să schimbe vechile sisteme de guvernământ. Istoria actualului rege al Marii Britanii este istoria unor serii de nedreptăți și de depozitare repetată, neautorizată și ilegală de drepturi care aveau toate drept scop direct stabilirea unei tiranii absolute asupra acestor State. Pentru a o dovedi, să supunem faptele lumii imparțiale.

El a refuzat să-și dea consimțământul asupra legilor cele mai salutare și mai necesare binelui public.

A interzis guvernatorilor săi să fie de acord cu legi de o importanță imediată și urgentă, dacă punerea lor în vigoare nu este suspendată până la obținerea consimțământului regal și a neglijat total să dea atenție legilor astfel suspendate.

A refuzat să se adopte alte legi pentru organizarea unor districte mari, dacă locuitorii acestor districte nu abandonează dreptul de a fi reprezentați în Corpul legislativ, considerat drept inestimabil pentru locuitorii lor și înspăimântător numai pentru tirani.

A convocat adunări legislative în locuri neobișnuite, incomode și îndepărtate de locurile de păstrare a registrelor publice, cu unicul scop de a obține de la ele, datorită oboselii, azeziunea la măsurile sale.

În mai multe rânduri, a dizolvat Camerele Reprezentanților pentru că se opuneau cu fermitate bărbătească încălcării drepturilor poporului.

^[1] <https://constitutii.files.wordpress.com/2013/02/declarac89bia-de-independenc89bc483.pdf>.

După aceste dizolvări, a refuzat mult timp să aleagă alte Camere ale Reprezentanților, în timp ce puterea legislativă neputând fi distrusă este astfel restituită poporului întreg pentru a fi exercitată de el; statul rămâne, în acest timp, expus tuturor primejdiilor, invaziilor din afară și convulsiilor din interior.

A căutat să împiedice creșterea populației acestor state. De aceea, a împiedicat aplicarea legilor pentru naturalizarea străinilor, a refuzat să se adopte altele pentru a încuraja migrarea lor în aceste ținuturi și a mărit condițiile pentru noile dobândiri de terenuri.

A îngăduit obstrucționarea administrării justiției, refuzând să-și dea acordul pentru unele legi privind stabilirea puterilor judecătorești.

I-a făcut pe judecători dependenți numai de voința sa pe durata funcției lor pentru mărirea și plata salariilor.

A creat o mulțime de funcții și a trimis o mulțime de noi funcționari pentru a agasa poporul nostru și pentru a-i devora substanța.

A întreținut printre noi, în timp de pace, armate permanente fără consimțământul Corpurilor noastre Legislative.

A avut ca scop să facă puterea militară independentă de autoritatea civilă și chiar superioară ei.

S-a coalizat cu alții pentru a ne supune unei jurisdicții străine Constituției noastre și nerecunoscută de legile noastre, dându-și acordul pentru acte de pretinsă legislație având ca obiect: să introducă printre noi corpuri mari de trupe armate; să le protejeze printr-o procedură iluzorie contra pedepselor pentru crimele pe care le vor fi comis asupra locuitorilor acestor state; să distrugă comerțul nostru cu toate țările lumii; să ne impună taxe fără consimțământul nostru; să ne priveze în mai multe cazuri să beneficiem de procedură cu jurați; să fim transportați dincolo de mare pentru a fi judecați pentru pretinse delictive; să abolească într-o provincie vecină sistemul liberal al legilor engleze și să stabilească o guvernare arbitrară și să-i extindă limitele, astfel încât să facă imediat din această provincie un exemplu și un instrument propriu introducerii aceluiași guvern absolut în aceste Colonii; să retragă Cartele drepturilor noastre, anulând legile noastre cele mai prețioase și modificând în esența lor formele noastre de guvernământ; să suspende propriile noastre Corpuri Legislative și să se declare el însuși investit cu puterea de a face pentru noi legi în toate cazurile.

A abandonat guvernarea țării noastre, declarându-ne în afara protecției sale și pornind război contra noastră.

Ne-a jefuit mărire, ne-a pustit coastele, ne-a ars orașele și i-a masacrat pe concetățenii noștri.

Chiar în acest moment, transportă mari armate de mercenari străini pentru a înfăptui opera morții, dezolării și tiraniei care a fost începută cu cazuri de cruzime și perfidie cărora cu greu le-am găsit exemple în secolele cele mai barbare și care sunt cu totul nedemne pentru conducătorul unei națiuni civilizate.

I-a obligat pe concetățenii noștri luați prizonieri pe mări să poarte armele împotriva țării lor, să devină călăii fraților și prietenilor lor, sau să fie propriii lor călăi.

A atârnat printre noi insurecția internă și a căutat să-i atragă asupra locuitorilor frontierelor noastre pe indieni, acești sălbatici fără milă, a căror manieră bine cunoscută de a se război este de a masakra totul, fără deosebire de vârstă, sex sau condiție.

Pe tot parcursul acestor opimări, am făcut petiții în termenii cei mai umili; plângerile noastre repetate nu au primit drept răspuns decât nedreptăți repetate. Un prinț al cărui caracter este astfel marcat de acțiuni care definesc un tiran este nepotrivit să guverneze un popor liber.

Nici noi nu am dovedit lipsă de considerație față de frații noștri englezi. I-am avertizat, din când în când, asupra tentativelor făcute de Corpurile lor Legislative pentru a extinde asupra noastră o jurisdicție nedreaptă. Le-am amintit împrejurările emigrării noastre și ale stabilirii noastre în aceste ținuturi. Am făcut apel la justiția și la mărnimia lor naturală și i-am

conjurat, în numele legăturilor unei origini comune, să dezaprobe depozări neautorizate și ilegale de drepturi care ar întrerupe inevitabil legătura și bunele noastre raporturi. Și ei au fost surzi la vocea rațiunii și la consangvinitate. Trebuie deci să ne supunem necesității care dictează separarea noastră și să-i privim ca și pe restul umanității, ca pe niște dușmani în războaie și prieteni în timp de pace.

Prin urmare, noi, reprezentanții Statelor Unite ale Americii, întruniți în Congresul General, luându-l ca martor pe Judecătorul suprem al universului pentru dreptatea intențiilor noastre, publicăm și declarăm solemn în numele și prin autoritatea bunului popor al acestor Colonii, că aceste Colonii unite sunt și au dreptul de a fi state libere și independente; că ele sunt eliberate de orice supunere față de Coroana Marii Britanii; și că orice legătură politică între ele și Marea Britanie este și trebuie să fie dizolvată în întregime și că, la fel ca statele libere și independente, au deplina autoritate de a declara război, de a încheia pace, de a contracta alianțe, de a reglementa comerțul și de a face orice alte acte și lucruri pe care statele independente au dreptul să le facă.

Și în sprijinul acestei Declarații, cu o puternică încredere în Protecția Providenței Divine, ne punem în joc viețile, averile și bunul nostru cel mai sacru, onoarea.

2. Declarația drepturilor omului și ale cetățeanului de la 1789^[1]

Reprezentanții poporului francez, constituiți în Adunare Națională, considerând că ignorarea, nesocotirea sau disprețuirea drepturilor omului sunt singurele cauze ale nefericirii publice și ale corupției guvernelor, au hotărât să expună într-o declarație solemnă drepturile naturale, inalienabile și sacre ale omului, astfel ca această declarație, mereu prezentă înaintea tuturor membrilor societății, să le reamintească fără încetare drepturile și îndatoririle lor; iar actele puterii legislative și ale puterii executive, putând fi în orice moment comparate cu scopul oricărei instituții politice, să fie mai respectate, iar doleanțele cetățenilor, bazate de acum înainte pe principii simple și incontestabile, să tindă întotdeauna la respectarea Constituției și a fericirii tuturor.

În consecință, Adunarea Națională recunoaște și declară, în prezența și sub auspiciile Ființei Supreme, următoarele drepturi ale omului și ale cetățeanului.

Articolul 1. Oamenii se nasc și rămân liberi și egali în drepturi. Deosebiri sociale nu pot fi bazate decât pe utilitatea publică.

Articolul 2. Scopul oricărei asociații politice este conservarea drepturilor naturale și imprescriptibile ale omului. Aceste drepturi sunt libertatea, proprietatea, siguranța și rezistența la opresiune.

Articolul 3. Națiunea este sursa esențială a principiului oricărei suveranități. Nicio grupare, niciun individ nu pot exercita vreo autoritate care să nu emane de la ea.

Articolul 4. Libertatea constă în a putea face tot ceea ce nu dăunează altuia. Astfel, exercitarea drepturilor naturale ale fiecărui om nu are alte limite decât acelea care asigură celorlalți membri ai societății folosirea de aceleași drepturi. Aceste limite nu pot fi determinate decât prin lege.

Articolul 5. Legea nu are dreptul să interzică decât acțiunile vătămătoare societății. Tot ceea ce nu este interzis prin lege nu poate fi împiedicat și nimeni nu poate fi constrâns a face ceea ce legea nu obligă.

Articolul 6. Legea este expresia voinței generale. Toți cetățenii au dreptul să contribuie, personal sau prin reprezentanții lor, la alcătuirea ei. Ea trebuie să fie aceeași pentru toți, fie că apără, fie că pedepsește. Toți cetățenii fiind egali în fața legii, au acces în mod egal la orice demnități, posturi și funcții publice, după capacitatea lor și fără altă deosebire decât cele ale virtuților și talentelor lor.

^[1] Preluată din St. RIALS, *Declarația drepturilor omului și ale cetățeanului*, Ed. Polirom, Iași, 2002, p. 13-17.

Articolul 7. Niciun om nu poate fi acuzat, arestat, nici deținut decât în cazurile stabilite prin lege și după formele prescrise de ea. Cei care solicită, iau, execută sau fac să se execute ordine arbitrare trebuie pedepsiți; dar orice cetățean somat sau arestat în virtutea legii trebuie să se supună imediat; dacă opune rezistență, el se face vinovat.

Articolul 8. Legea nu trebuie să stabilească decât pedepse strict și evident necesare și nimeni nu poate fi pedepsit decât în virtutea unei legi stabilite și promulgate anterior delictului și aplicată legal.

Articolul 9. Orice om este presupus inocent, până în momentul în care a fost declarat vinovat; dacă se consideră indispensabil a-l aresta, orice act de constrângere în afara celor necesare pentru reținerea lui trebuie să fie aspru pedepsit de lege.

Articolul 10. Nimeni nu poate fi tras la răspundere pentru opiniile sale, fie ele chiar religioase, dacă manifestarea lor nu tulbură ordinea publică stabilită prin lege.

Articolul 11. Comunicarea liberă a gândurilor și opiniilor este unul dintre drepturile cele mai de preț ale omului; orice cetățean poate deci să vorbească, să scrie și să tipărească liber, în afara cazurilor prevăzute prin lege, în care va trebui să răspundă de folosirea abuzivă a acestei libertăți.

Articolul 12. Garanția drepturilor omului și ale cetățeanului necesită o forță publică: această forță este instituită în avantajul tuturor, și nu în folosul personal al aceluia cărora le este încredințată.

Articolul 13. Pentru întreținerea forței publice și pentru cheltuielile de administrație este indispensabilă o contribuție comună; ea trebuie să fie repartizată egal între toți cetățenii, în raport cu posibilitățile lor.

Articolul 14. Cetățenii au dreptul să constate ei înșiși sau prin reprezentanții lor necesitatea contribuției publice și s-o accepte în mod liber, să urmărească destinația care i se dă, să-i determine cuantumul, bazele, perceperea și durata.

Articolul 15. Societatea are dreptul să ceară socoteală oricărui funcționar public pentru modul în care își îndeplinește funcția.

Articolul 16. Orice societate care nu asigură garanția drepturilor și nu statornicește separarea puterilor este lipsită de constituție.

Articolul 17. Proprietatea fiind un drept inviolabil și sacru, nimeni nu poate fi privat de ea, decât în cazurile în care necesitatea publică, legal constatată, pretinde în mod evident acest lucru, și cu condiția unei juste despăgubiri prealabile.

Capitolul al II-lea. Garanțiile constituționale ale drepturilor și libertăților publice

§1. Introducere

Constituțiile socialiste au consacrat un ansamblu mai mult sau mai puțin amplu de drepturi și libertăți cetățenești. Mai mult chiar, statele socialiste au recunoscut Declarația Universală a Drepturilor Omului adoptată de către Adunarea generală a ONU la 10 decembrie 1948 și cele două Pacte internaționale privind drepturile civile și politice, respectiv drepturile economice, sociale și culturale. În consecință, constituțiile acestora au cuprins dispoziții prin care se recunoșteau drepturi și libertăți cetățenești prevăzute și în documentele respective. Totuși, guvernanții socialiști nu și-au propus sau nu au putut să prevadă și garanții formale de rang constituțional, astfel încât cetățeanul să beneficieze efectiv de drepturile și libertățile care i-au fost recunoscute de constituții.

Garantarea constituțională reală a drepturilor și libertăților cetățenești ține de natura regimului politic consacrat la nivel constituțional. Formal, este suficient de simplu să prevezi în constituție anumite drepturi și libertăți fundamentale. Mai greu este să stabilești și condițiile necesare care să garanteze fiecărui cetățean că drepturile sale pot fi exercitate fără opreliști și că, în cazul în care drepturile îi sunt încălcate, cetățeanul are drept de recurs la stat, care îl repune în drepturile încălcate.

Garanțiile respectării drepturilor cetățenești țin de voința politică a celor care guvernează, iar aceștia au la dispoziție instrumente multiple pentru a apăra cetățeanul împotriva oricăror încălcări ale drepturilor și libertăților sale.

§2. Obiectivele principale și competențele temei

➤ Obiectivele principale ale temei:

- ✓ definirea conceptului de garanții ale drepturilor omului;
- ✓ cunoașterea modalităților de garantare a drepturilor și libertăților cetățenești;
- ✓ explicarea instituției ombudsmanului în dreptul constituțional comparat.

➤ Competențele conferite:

- ✓ studenții vor cunoaște și utiliza termenii legați de problematica temei predate;
- ✓ studenții vor căpăta cunoștințele necesare pentru a interpreta corect conținutul drepturilor cetățenești;
- ✓ studenții își vor însuși trăsăturile de bază ale ombudsmanului;
- ✓ studenții vor avea o perspectivă clară asupra modalităților prin care statul intervine prin mijloace juridice pentru asigurarea respectării drepturilor și libertăților constituționale.

§3. Forme ale garantării drepturilor și libertăților publice

Prima dintre garanțiile respectării drepturilor și libertăților cetățenești este însăși **înscrierea lor în legea fundamentală**. Prin aceasta, drepturile și libertățile cetățenești capătă forța juridică a unei dispoziții constituționale.

O cale eficientă de garantare a drepturilor omului rezultă din **dreptul persoanei ale cărei drepturi au fost încălcate de o autoritate publică printr-un act administrativ de**

a cere instanței judecătorești recunoașterea dreptului pretins, anularea actului și repararea pagubei^[1].

Garantarea drepturilor și libertăților publice se poate asigura, totodată, prin **controlul constituționalității legilor**. Într-o asemenea situație, dispoziția legală referitoare la un anumit drept fundamental, apreciată ca fiind neconstituțională de autoritatea publică competentă, nu se aplică. Nu contează dacă controlul de constituționalitate al unei anumite legi se exercită de un organ politic înainte de promulgarea acesteia sau de instanța judecătorească pe calea judecării unei excepții de constituționalitate ridicate de una dintre părți în cadrul unui proces.

O formă de garantare a drepturilor cetățenești, cu o sferă din ce în ce mai largă de atribuții, este **controlul parlamentar exercitat de parlament prin comisiile sale specializate în domeniul drepturilor omului**. Aceste comisii nu se limitează însă la control parlamentar, prilej care le-ar permite constatarea unei violări a drepturilor omului. Comisiile parlamentare pot dezbate proiecte de lege sau propuneri legislative referitoare la exercitarea drepturilor omului, contribuind astfel la perfecționarea cadrului juridic de exercitare a drepturilor cetățenești. O asemenea activitate este chiar mai eficientă și are rezultate mai substanțiale decât controlul parlamentar^[2].

§4. Instituția ombudsmanului. Rolul acestuia în statul de drept

După sfârșitul Celui de-Al Doilea Război Mondial, tot mai multe țări au introdus în sistemul juridic național o instituție receptată din practica parlamentară suedeză, care are ca rol soluționarea plângerilor ce i se adresează de către cetățenii care pretind că drepturile lor au fost încălcate de funcționari sau autorități ale administrației publice. Este vorba despre instituția ombudsmanului. Inițial, instituția s-a format în Suedia în anul 1809. Anterior însă, în această țară, exista Parlamentul (Riksdag) numea un împuternicit al său, investit cu prerogativa de a cerceta și soluționa plângerile persoanelor ale căror drepturi fuseseră vătămate prin abuzuri ale administrației regale^[3]. În limba suedeză, *ombud* înseamnă mandat, procură, împuternicire, ombudsmanul fiind autoritatea căreia o persoană ale cărei drepturi au fost lezate de administrație îi poate adresa plângerile sale. Astfel, acesta desemnează instituția investită de Riksdag printr-un mandat de reprezentare să examineze plângerile ce i se adresează de către cei care pretind că le-au fost încălcate drepturile garantate de Constituție^[4].

Ombudsmanul poate fi definit ca **autoritatea numită de parlament și răspunzătoare față de acesta, căreia i se conferă prin constituție sau printr-o lege specială dreptul de a soluționa plângerile ce i se adresează de către cetățenii care pretind că organele executive le-au încălcat sau nesocotit drepturile recunoscute la nivel constituțional**.

În condițiile în care, practic, în fiecare stat există mecanisme cunoscute la care pot apela cei care pretind că drepturile lor au fost vătămate sau că nu au obținut satisfacție pentru cererile adresate autorităților publice competente, mai era necesară înființarea unei instituții

^[1] Constituția prevede în art. 52 alin. (1) că „Persoana vătămată într-un drept al său ori într-un interes legitim, de o autoritate publică, printr-un act administrativ sau prin nesoluționarea în termenul legal a unei cereri, este îndreptățită să obțină recunoașterea dreptului pretins sau a interesului legitim, anularea actului și repararea pagubei”.

^[2] A se vedea, în acest sens, V. DUCULESCU, *Protecția juridică a drepturilor omului*, Ed. Lumina Lex, București, 1994, p. 214-215.

^[3] Sistemul a fost instituit în 1713 și s-a perfecționat pe parcurs. Din 1776, Ombudsmanul suedez a purtat denumirea de Cancelar al Dreptății. A se vedea, pentru detalii, inclusiv pentru drept comparat, M. VLAD, *Ombudsman-ul în dreptul comparat*, Ed. Servo-Sat, Arad, 1998, p. 7-18.

^[4] Pentru o privire de ansamblu a originii ombudsmanului, a se vedea D.C. DRAGOȘ, B. NEAMȚU (coord.), *Instituția Ombudsmanului: justiție alternativă?*, Ed. C.H. Beck, București, 2011, p. 3-5; L.A. HOSSU, *Avocatul Poporului. Practică instituțională și mecanisme de intervenție*, Ed. C.H. Beck, București, 2013, p. 16-23.

noi specializate care să cerceteze plângerile cetățenilor împotriva administrației? Întrebarea este legitimă, întrucât acțiunea în justiția penală, la care poate recurge orice persoană, ca și contenciosul administrativ și-au demonstrat întru totul rolul pozitiv. Cu alte cuvinte, dacă există calea acțiunii penale și în contencios administrativ, de ce ar mai fi necesară înființarea instituției ombudsmanului? Răspunsul este unul foarte simplu: **ombudsmanul poate rezolva plângeri legitime mult mai rapid și fără costuri suplimentare pentru cei care i se adresează.** Această capacitate pune problema izvorului autorității sale.

Este indiscutabil că autoritatea ombudsmanului este de esență statală, actele sale sunt purtătoare de voință statală căreia, în principiu, nu i te poți opune. Ombudsmanul îmbină însă această forță a statului exercitată moderat cu autoritatea morală și socială pe care i-o conferă instituția publică ce îl numește. **Ombudsmanul se situează la interferența celor trei puteri în stat.** Autoritatea sa morală își trage seva din faptul că fiecare putere colaborează cu el, îl sprijină, iar societatea îl percepe ca pe un protector. Ombudsmanul se situează, totodată, între puterile statului și societatea civilă^[1].

La întrebarea menționată se mai poate contura un răspuns: ombudsmanul numit de parlament și răspunzător pentru activitatea sa în fața forului legislativ apare ca o pârghie, ca un intermediar între popor, ca titular al puterii politice suverane și parlament, ca instituție creată de corpul electoral și investită de popor să îl reprezinte și să controleze puterea executivă în înțelesul ei cel mai general, în numele poporului.

Desigur, orice cetățean se poate adresa unui membru al parlamentului, dar dacă parlamentul își numește un reprezentant al său pentru soluționarea plângerilor cetățenilor împotriva administrației publice, cetățenii capătă un „protector” care la nevoie îi apără atunci când, din rea-credință, neglijență, abuz în funcție, din exces de autoritate, funcționari ai puterii executive încalcă drepturi și libertăți fundamentale.

În prezent, instituția ombudsmanului este consacrată în numeroase state: Marea Britanie, Franța, Spania, Ungaria, Portugalia, Țările de Jos, Italia, Polonia, Germania, Austria, România ș.a. Practic, instituția a căpătat în prezent caracter universal, fiind întâlnită pe toate continentele, indiferent dacă este consacrată la nivel național ori regional sau dacă atribuțiile sale sunt generale ori specializate pe domenii. Denumirea instituției diferă de la țară la țară: *Médiateur de la République* (Franța), *Defensor del Pueblo* (Spania), *Provedor de Justiça* (Portugalia), *Volksanwaltschaft* (Austria), *Diwan El-Mazalem* (Egipt), *Difensore Civico* (Italia), *Parliamentary Commissioner for Administration* (Marea Britanie), *Avocatul Poporului* (România) ș.a.^[2]

În Austria, instituția este formată din trei membri aleși de Consiliul Național, fiecare reprezentând cele trei partide politice principale. Mandatul membrilor durează 6 ani și poate fi reînnoit o singură dată. Competența Ombudsmanilor austrieci se reduce la administrația federală și autoritățile autonome. În Franța este numit un singur Ombudsman de către Președintele Republicii și acesta are rolul de a veghea la respectarea drepturilor și libertăților publice de către administrațiile de stat, colectivitățile teritoriale, instituțiile publice, precum și de către orice organism investit cu o misiune de serviciu public sau asupra căruia legea organică îi atribuie competențe determinate. În Danemarca sunt alese una sau două persoane

^[1] În substanța sa, instituția nu este legată de caracterul regimului politic al statului. În principiu, nimic nu a împiedicat fostele state socialiste să înființeze ombudsmanul. De altfel, în România, aflată ideologic și politic în sfera de putere exercitată de Partidul Comunist, au funcționat structuri formale cărora cetățenii puteau să le adreseze plângeri, petiții, reclamații pentru încălcarea drepturilor recunoscute de legislația națională. Hotărârea Consiliului de Miniștri nr. 4012/1953 a reglementat dreptul cetățenilor de a adresa reclamații și sesizări organelor de partid și de stat [a se vedea, pentru detalii, C. IONESCU, *Comentariul art. 51 din Constituție*, în C. IONESCU, C.A. DUMITRESCU (coord.), *Constituția României. Comentarii și explicații*, Ed. C.H. Beck, București, 2017, p. 602-603].

^[2] O. DUHAMEL, Y. MÉNY, *Dictionnaire constitutionnel*, P.U.F., Paris, 1992, p. 675-676.

de către Parlament (art. 55 din Constituție)^[1]. Competența acestora constă în controlarea administrației civile și a administrației militare. Sunt cuprinși în control: miniștrii, funcționarii publici, orice persoană care lucrează în serviciul Guvernului, administrația locală. În Elveția se alege cel puțin doi Ombudsmani, potrivit Legii de organizare judecătorească, fiecare fiind responsabil pentru un anumit domeniu. În Spania, Ombudsmanul este ales de Cortesurile Generale, ca înalt împluternicit al acestora, și este ajutat de doi adjuncți. Ombudsmanul spaniol se bucură de inviolabilitate (nu poate fi arestat, amendat, urmărit, judecat pentru opiniile formulate sau pentru actele emise în exercitarea atribuțiilor), cu excepția cazului când există flagrant delict^[2].

În doctrina și în practica constituțională recentă este constant subliniată importanța instituției ombudsmanului pentru garantarea și îndeosebi pentru apărarea drepturilor și libertăților cetățenești.

Lectura dispozițiilor constituționale și legale privind rolul și statutul ombudsmanului în diferite țări permite câteva concluzii:

– ombudsmanul este numit de parlament pentru un mandat a cărui durată diferă de la stat la stat. De obicei, mandatul este de 4 ani. Parlamentul deține, totodată, dreptul de a-l revoca pe ombudsman înainte de expirarea mandatului, dacă acesta s-ar face vinovat de încălcarea constituției sau a legilor ori dacă ar avea o conduită reprobabilă;

– în Marea Britanie, Franța, Egipt, Venezuela, Pakistan, Ghana, ombudsmanul este numit de Guvern. În Québec, este desemnat de Parlament pe baza propunerii făcute de Guvern. În Israel și în Noua Zeelandă, propunerile de candidați pentru funcția de Ombudsman sunt făcute de Parlament Guvernului, care este competent să îl numească;

– în principiu, ombudsmanul își desfășoară activitatea la nivel național. Aceasta nu este însă o regulă. De pildă, în Statele Unite ale Americii nu a fost înființată o asemenea instituție la nivel federal. În schimb, există un număr foarte mare de ombudsmani la nivelul unor state membre ale Uniunii, al unor municipalități sau chiar în instituții ori companii private. De asemenea, există ombudsmani având o jurisdicție materială specializată (de exemplu, viața universitară, asistență socială)^[3]. Nimic nu împiedică guvernul să instituie un organism guvernamental având ca atribuție să analizeze și să soluționeze plângerile împotriva acestuia sau împotriva unor departamente ori agenții executive și să aplaneze astfel conflictele dintre cetățean și administrația publică centrală și locală. Se înțelege că o asemenea instituție ar avea o sferă mai îngustă de activitate și, oricum, autoritatea sa ar fi mult inferioară celei a ombudsmanului parlamentar;

– în principiu, puterea ombudsmanului se reduce la dreptul de a face recomandări autorităților publice vinovate de încălcarea drepturilor unor persoane, de a controla activitatea organelor administrației publice cărora le revin atribuții în domeniul drepturilor omului, de a inspecta instituții de deținere (penitenciare, școli de reeducare, centre de internare a minorilor), spitale, școli ș.a. În unele sisteme constituționale însă, ombudsmanul are dreptul de a acționa în justiție, în condițiile prevăzute de lege, funcționarii care s-au făcut vinovați de încălcarea drepturilor unor persoane sau de a întreprinde anchete. Dreptul de acțiune judiciară se bazează, în acest caz, pe investirea, prin constituție, a ombudsmanului cu

[1] Pentru o privire de ansamblu asupra răspândirii instituției ombudsmanului în Europa, a se vedea M. VLAD, *op. cit.*, p. 82-145.

[2] A se vedea ȘT. DEACONU (COORD.), *Codex constituțional. Constituțiile statelor membre ale Uniunii Europene*, vol. I-II, Ed. Regia Autonomă „Monitorul Oficial”, București, 2015.

[3] A se vedea H.B. IACOBINI, *O instituție nouă de drept administrativ (Ombudsman). Experiența administrației nord-americane*, în S.D.R. nr. 2/1990. A se vedea și I. CETERCHI, *Instituția Ombudsmanului în Suedia*, în S.D.R. nr. 1-2/1991; F. DELPÉRÉE, *Le médiateur*, Bruylant, Bruxelles, 1995, p. 17-44; V. PĂTULEA, *Studiu comparativ în legătură cu instituția constituțională a Avocatului Poporului*, în *Dreptul nr. 7/1992*.

atribuția de a veghea la respectarea legilor în domeniul drepturilor omului. Dreptul la acțiune judiciară este recunoscut ombudsmanului în Suedia, Finlanda și Danemarca^[1];

– în funcție de numărul persoanelor care compun instituția, competența acestora este generală sau specializată (administrație, justiție, armată, taxe și impozite, protecție socială ș.a.);

– în exercitarea atribuțiilor sale, ombudsmanul nu se substituie altor organisme cărora le sunt conferite atribuții privind apărarea drepturilor omului. Avem în vedere îndeosebi organele judiciare;

– în ceea ce privește statutul său și raporturile cu alte autorități publice, trebuie menționat că ombudsmanul este independent față de toate celelalte autorități publice, inclusiv față de parlament, care îl numește și îl poate revoca înainte de expirarea mandatului său^[2]. De altfel, nu este permisă nicio ingerință în activitatea ombudsmanului, nici chiar din partea parlamentului. Deși este independent față de celelalte autorități publice, ombudsmanul prezintă anual un raport parlamentului privind cazurile pe care le-a investigat, soluțiile date ș.a. De asemenea, în raportul anual pot fi făcute recomandări parlamentului și guvernului privind perfecționarea legislației în materie sau a activității unor departamente ori a altor autorități guvernamentale sau ale administrației publice care interesează drepturile omului^[3]. Pentru a consolida independența ombudsmanului, legislația referitoare la organizarea și funcționarea instituției stabilește o serie de incompatibilități între calitatea de ombudsman și orice alte funcții publice și private. Ombudsmanul beneficiază și de un regim de imunitate;

– pentru a-și exercita în condiții corespunzătoare activitatea, ombudsmanul are nevoie de concursul celorlalte autorități publice. Constituția sau, după caz, legile de organizare și funcționare a instituției prevăd, în acest caz, obligația autorităților publice de a pune la dispoziția ombudsmanului toate datele, informațiile și documentele de care acesta ar avea nevoie pentru a-și exercita atribuțiile^[4];

– ombudsmanul își exercită atribuțiile la plângerea persoanelor ale căror drepturi au fost vătamate sau din oficiu, când are informații, date privind încălcarea unor drepturi cetățenești sau când constată el însuși asemenea încălcări. În general, excedează competenței de investigație a ombudsmanului membrii guvernului, parlamentarii și membrii aleși ai administrației publice locale. Motivul unei asemenea derogări este simplu: deputații, senatorii, membrii aleși ai organismelor administrației publice locale sunt reprezentanți ai poporului sau, după caz, ai populației unor comunități locale, iar miniștrii răspund politic în fața parlamentului^[5];

– cererile care se adresează ombudsmanului trebuie făcute în scris și semnate. În principiu, anonimele nu se iau în considerare, ceea ce nu împiedică însă ca o plângere anonimă să fie motivul sesizării din oficiu a ombudsmanului și punctul de declanșare a unei expertize de rutină. În legislația statelor referitoare la organizarea și funcționarea instituției ombudsmanului, se prevede că nu se iau în considerare plângerile cetățenilor ale căror drepturi au fost încălcate cu un an sau după caz, cu 2 ani înainte de sesizarea ombudsmanului;

– activitatea acestuia este în principiu publică, ceea ce nu împiedică persoanele lezate să îi solicite confidențialitate în legătură cu plângerea. De asemenea, ombudsmanul poate decide din proprie inițiativă caracterul secret al activității sale pentru motive temeinice (de exemplu, apărarea secretelor militare, a ordinii publice, a moralei). Nu trebuie exclus nici

[1] A se vedea, în acest sens, *The Danish Ombudsman*, DJOF Publishing, Copenhagen, 1995.

[2] A se vedea I. CETERCHI, *op. cit.*, p. 53.

[3] J.L. MAIORANO, *Ombudsmanul și protecția drepturilor omului*, în *Drepturile omului* nr. 1/1992.

[4] A se vedea, de pildă, *The National Ombudsman of the Netherlands, Annual Report 1992*, Haga, 1993; *The Swedish Parliamentary Ombudsmen, Report for the period 1 July 1990 to 30 June 1992*. În legătură cu istoria dezvoltării instituției ombudsmanului, a se vedea L. BUSK, *The History and Development of the Institution of Ombudsman*, în *The Danish Ombudsman, op. cit.*, p. 23-32.

[5] I. CETERCHI, *op. cit.*, p. 54.

dreptul unor instituții publice de a solicita, pentru motive temeinice, confidențialitatea unor investigații ale ombudsmanului. Actele emise de ombudsman în exercitarea atribuțiilor sale sunt acte de autoritate;

– atracția față de rolul și funcțiile ombudsmanului a avut ca urmare receptarea instituției și de către Parlamentul European (art. 237-239 din Regulamentul de procedură al Parlamentului European, Legislatura a 10-a, 2024-2029)^[1].

Nu poate face obiectul comentariului dispozițiilor constituționale referitoare la Avocatul Poporului analiza modului în care instituția respectivă a acționat potrivit Constituției și legii sale organice pentru protecția drepturilor și libertăților cetățenești^[2]. Problema eficienței instituției Avocatului Poporului s-a pus însă în dezbaterile parlamentare pe marginea revizuirii Constituției din 2003, membrii Adunării Constituante derivate formulând o serie de critici și rezerve cu privire la activitatea instituției^[3]. Oricum, această analiză are potențial explicativ pentru înțelegerea rolului și a funcțiilor instituției ca atare, mai ales că pe plan internațional există o preocupare instituționalizată pentru evaluarea eficacității instituțiilor naționale din domeniul protecției drepturilor omului în funcție de standarde minimale în materie^[4]. La nivel doctrinar sunt formulate câteva principii de evaluare a instituțiilor naționale care lucrează pentru protecția drepturilor omului, a căror respectare este de natură să asigure eficacitatea ombudsmanului^[5]. Acestea ar putea fi luate în calcul la o viitoare revizuire constituțională.

Întrebări și subiecte pentru dezbateri tematice

1. Evoluția instituției ombudsmanului.
2. Reglementarea constituțională a ombudsmanului. O analiză de drept comparat.
3. Care este poziția instituțională a ombudsmanului în ansamblul organizării și conducerii societății?
4. Dezvoltați problematica independenței ombudsmanului.

Lecturi suplimentare

1. LAURA A. HOSSU, *Avocatul Poporului. Practică instituțională și mecanisme de intervenție*, Ed. C.H. Beck, București, 2013, p. 15-58;
2. DACIAN COSMIN DRAGOȘ, BOGDANA NEAMȚU, *Instituția Ombudsmanului: justiție alternativă?*, Ed. C.H. Beck, București, 2011, p. 3-35;
3. CEZAR CORNELIU MANDA, OVIDIU PREDESCU, IOAN POPESCU-SLÂNICEANU, *Ombudsmanul. Instituție fundamentală a statului de drept*, Ed. Lumina Lex, București, 2000, p. 12-32.

^[1] A se vedea, pentru detalii, M. VLAD, *op. cit.*, p. 146-148.

^[2] Pentru o astfel de analiză, a se vedea L.A. HOSSU, *op. cit.*, p. 169-266.

^[3] A se vedea dezbaterile parlamentare pe marginea propunerilor de revizuire a textelor constituționale referitoare la Avocatul Poporului, în C. IONESCU, *Constituția României. Titlul I. Principii fundamentale, art. 1-14. Comentarii și explicații*, Ed. C.H. Beck, București, 2015, p. 104-108.

^[4] A se vedea, pentru detalii, L.A. HOSSU, *op. cit.*, p. 82-84.

^[5] *Idem*, p. 83.